

NOTÍCIA DEL PAÍS VALENCIÀ

NÈSTOR NOVELL I JOSEP SORRIBES

FER PAÍS. 60 ANYS DE D'IDEES, ESTUDIS, CONVERSES I REFLEXIONS

© Del text, 2021

Nèstor Novell i Josep Sorribes

© D'aquesta edició, 2021

Balandra Edicions

C. Joan Baptista Coratjà, 4 baix

46018 València

e-mail: balandra@balandraedicions.com

Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

C. Corona, 3

46003 València

e-mail: iam@alfonselmagnanim.com

Càtedra d'Economia Valenciana de la Universitat Politècnica de València

Facultat Administració i Direcció de Empreses

Camí de Vera, S/N

46022 València

e-mail: info@catedraeconomiavalenciana.org

Disseny i maquetació: Estudi ARO

Correcció i assessorament lingüístic: Laura

Pintura de la coberta: «*Estimat Joan*» d'Antoni Miró

Impressió: By Print

ISBN: 978-84-124744-0-4

DL: V-175-2021

NOTÍCIA DEL PAÍS VALENCIÀ

NÈSTOR NOVELL I JOSEP SORRIBES

FER PAÍS. 60 ANYS DE D'IDEES, ESTUDIS, CONVERSES I REFLEXIONS

*A Duna i Lua, amb l'esperança que lligem aquest llibre en català quan
siguen majors, seria un bon símptoma de la pervivència del País.
I com no, a Amparo i Júlia.*

Agraïments:

*A Ricard Pérez Casado, Vicent Terol i Rafael Castelló
per les seues aportacions i consells.*

A Antoni Miró per la cessió d'ús de la seua pintura «Estimat Joan».

*També a les institucions que han fet possible l'edició del llibre:
Institució d'Alfons el Magnànim, Càtedra d'Economia Valenciana i
Consorti València 2007-la Marina de València.*

INTRODUCCIÓ

Aquest text s'inscriu en la vocació de Fer País. Som conscients que un país es fa i es refà constantment, viu un procés de (re)construcció permanent. Un país és, per damunt de tot, un projecte social de futur fruit de la voluntat i/o de la capacitat dels seus ciutadans d'assumir-lo.

Clar que, en cada moment històric, a partir de la percepció i les intencions socials, culturals, personals, polítiques i ideològiques sobre una realitat canviant, es construeix i/o reconstrueix una imatge i un projecte de nació o de poble que és acceptada per la societat. Per tant, la reconstrucció d'aquesta percepció «nacional» i del seu projecte de futur ve profundament i inevitable marcada per diversos trets característics, «de llarga durada» històrica, entre d'altres, els lingüístics i culturals.

Així doncs, la història i la cultura (dos conceptes que ben sovint festegen amb el poder) van dipositant en les societats uns trets que les caracteritzen i les cohesionen en formar part del seu imaginari col·lectiu i de les seues formes relacionals. Assumir això està ben lluny, però, de considerar el país com un subjecte immutable a través del temps. Un país és un territori que sustenta un espai nacionalitari (o una nació) què necessita?, què voldria?, un projecte de futur, és a dir, una voluntat socialment assumida de possibilitar un espai comú, consistent i diferenciat de convivència de les diverses d'identitats i cultures de les persones que hi viuen. El temps, les decisions i el grau d'autoconsciència, en tot cas, diran si esdevindrà una nació plena, un estat; es diluirà al si d'un altre estat on ha acceptat un rol provincial, subaltern, o simplement desapareixerà, se suïcidarà.

Fer País, el projecte de construcció del país dels valencians és, com veurem, una tasca que es presenta ben complicada. En altres circumstàncies, si no existira l'estat-nació jacobí castellà del Regne d'Espanya, o si les elits valencianes assumiren el seu País, o si Europa s'estructurara com una xarxa de nacions sense estat, sens dubte que podríem albirar esperances més fonamentades. Aleshores, la (re)construcció catalanovalenciana podria ser una alternativa de nació sense fronteres ni estats, on serien lliurement membres un nombre gens menys-preable de ciutadans (hui, repartits en diverses comunitats autònomes) de l'antiga Corona d'Aragó. Una altra alternativa seria constituir-se com a nació al si d'un estat espanyol federal, o com nació confederada amb la resta de països catalans, o com a nació amb estat propi. Volem dir que qualsevol alternativa dependrà directament de la voluntat dels seus ciutadans, dels valencians, atés que poc es pot esperar de la força dissolvent i dissuasiva del Regne d'Espanya.

Pot semblar que tot açò no és més que fer volar coloms. O no? Perquè ja no són només les tradicionals qüestions d'infrafinançament, infrainversions estatals i invisibilitat política, sinó que el repte s'eixampla davant la crisi d'estat de la segona restauració, amb una monarquia en les seues hores més baixes, i amb una dreta fortament centralista i uniformitzadora que coexisteix amb els creixents moviments republicans i centrífugs de Catalunya i Euskadi. A hores d'ara s'obri, o es pot obrir, un nou escenari constitucional en el qual els valencians hauríem de començar a replantejar-nos segons quines coses respecte a la nostra situació geopolítica i dissenyar noves polítiques i actituds de País. Hi ha moments que la història s'accelera i només en trauen profit aquelles societats que estan preparades.

I tot, per molt que de moment semble inamovible la realitat geopolítica basada en la delimitació territorial del subjecte de reconeixement, representació i de força coercitiva legal, és a dir, l'estat. Europa és un club d'estats-nació. Però també, al si de cada estat, plurinacional o no, les diverses divisions administratives es defineixen i delimiten territorialment de manera quasi inamovibles. En alguns casos es permeten delimitacions «nacionals», en altres es fan províncies, regions o autonomies, com és el cas del Regne d'Espanya, que s'autoconsidera l'estat, la nació i el país.

El nou capitalisme de serveis, de noves tecnologies de la comunicació, globalitzat i dominat pels grans fluxos del capital financer, feia preveure el final de l'estat-nació aconseguit a foc i sang pel capitalisme industrial dels segles XIX i XX, a hores d'ara en vies de liquidació. Aleshores es va començar a pensar que els estats tradicionals eren massa grans i heterogenis per aprofundir en l'autogovern democràtic de les societats i per a donar resposta a les necessitats regionals i locals. Per altra banda, es veien massa xicotets per fer front als enormes poders globalitzats. Assetjats per dalt i per baix, a Europa s'apostava per l'acció combinada de la descentralització del poder en les nacions/regions europees i en la delegació en un ens supranacional, la Unió Europea, per fer front als problemes de seguretat, de disseny de les grans infraestructures i de la protecció mediambiental, de defensa de la competència, de l'estat del benestar i de les llibertats individuals i socials.

Tot i que la hiperglobalització ha demostrat que els estats no se'n surten en la governança democràtica de l'economia i que la ciutadania europea no s'hi sent representada davant d'un poder indirecte que no respon davant de ningú, el «Club d'Estats Europeus» ha transformat el sentit de la Unió Europea per apuntalar-se i enfortir-se de poder real. És per això que la globalització a Europa no ha dut a la crisi de l'estat-nació i al relaxament real de les seues fronteres, sinó a la devaluació de la qualitat democràtica en termes individuals i col·lectius. És per això que barren a les velles regions/nacions europees les seues aspiracions democràtiques d'autogovern col·lectiu i les possibilitats de treballar en xarxes territorials.

A la crisi econòmica s'ha encavallat la crisi sanitària i malauradament ja intuïm que n'eixirem més pobres i amb un major nivell de desigualtat. La pandèmia actual ha tret a la llum moltes evidències i contradiccions. En primer lloc, la negligència dels estats en la preparació per fer front a una pandèmia que els viròlegs sabien que més prompte que tard apareixeria (veure articles de *The Journal of Virology* publicats al respecte en la darrera dècada). La globalització, la pressió sobre el medi i el creixement de la urbanització a escala mundial multipliquen els contactes i la probabilitat de transmissió mentre que la desigualtat social a totes les escales deixa ben a les clares l'impacte diferencial de la pandèmia. Com apunta Oriol Nel·lo, l'alta densitat poblacional, la menor grandària i qualitat dels habitatges, les diferències en el capital social disponible i les diferents capacitats per a reduir la mobilitat determinen un impacte diferencial.

La pandèmia ha posat de manifest que els mecanismes de prevenció dels sistemes de salut estaven molt lluny d'allò desitjable en part pels retalls a l'estat del benestar de les darreres dècades i el progrés de la privatització. Així mateix, les mesures de distanciament social i confinament, probablement necessàries una vegada estesa la pandèmia, han estat el brou de conreu de la reaparició de tics autoritaris, recentralitzadors i de mesures de «vigilància» dels ciutadans desenvolupats amb els avanços de la intel·ligència artificial.

El clàssic replegament de cada estat amb dificultats creixents de mobilitat de persones i mercaderies està provocant una dràstica reducció del comerç exterior (i el turisme) a la que se suma la paràlisi de l'activitat econòmica domèstica. Tot plegat ens duu a una forta recessió econòmica, a un fort creixement de l'atur i a un desbocat deute públic i privat derivat de la caiguda dels ingressos i, en el cas del sector públic, de l'increment de la despesa per a respondre als requeriments de persones i empreses seriosament afectades en la seua viabilitat econòmica.

El panorama és, per tant, bastant dantesc i els canvis econòmics, socials, polítics i culturals s'han accelerat quantitativament i qualitativa. En definitiva, com diu Hariri, haurem de decidir quin és el món que volem habitar quan passe el terratrèmol i aquesta decisió comporta dues eleccions bàsiques: la que enfronta la vigilància totalitària (que pot esdevindre endèmica) i l'empoderament ciutadà i la que enfronta l'aïllacionisme amb la solidaritat internacional.

Després d'anys d'individualisme i neoliberalisme sembla que la pandèmia ha tornat a posar damunt la taula la importància de comptar amb un sector públic fort que siga compatible (i no és fàcil per les temptacions autoritàries dels estats-nació) amb una ciutadania responsable i mobilitzada. En bona lògica (progressista) hauríem de transformar la manera com es relacionem amb el nostre entorn, distribuïm la riquesa i ens governem.

Al País, la crisi de la Covid-19, en termes socials i econòmics, ha fet evidents les debilitats i han accelerat processos que fa temps reclamaven una atenció inajornable. La diagnosi i les mesures, en l'era post-covid, més enllà d'incrementar la urgència i/o la intensitat, no són gaire diferents de les requerides uns anys abans. Els reptes provinents dels canvis tecnològics, organitzatius i culturals; la regeneració del sistema productiu i del sistema financer valencià; la salvaguarda del sistema de benestar

social; l'erosió dels drets i les llibertats; l'enfortiment i la praxi dels drets culturals i lingüístics inalienables dels valencians; la visibilitat política i pressupostària de les institucions valencianes són, entre d'altres, reptes que la cada vegada més empobrida i bandejada societat valenciana reclama (o hauria de reclamar) enfocar des de la dignitat i des de la fermesa. Massa anys de febleses provincianes, de renúncies personals i col·lectives, no seran fàcils d'adreçar.

Allò que hem anat perdent els darrers 30 anys serà difícil de recuperar i més en un món on els territoris competeixen a escala global, i perquè, a més, nosaltres patim un desavantatge regional al si de l'Estat i d'una manca de cohesió cultural i social preocupant. En tot cas, són reptes complexos que reclamen claredat, projecte a mitjà i llarg termini, ferma voluntat i el suport d'una societat. Acords cosmètics, de curta volada i de grans consensos institucionals de cara a la galeria no seran suficients per eixir de l'atzucac. Ara l'exigència arriba als canvis estructurals del sistema d'innovació, dels sistemes educatiu i sanitari, del sistema productiu, de l'espai cultural i comunicatiu, de l'organització i la governança d'institucions, organismes i empreses i, com sempre, dels recursos econòmics i del poder real de decisions sobre el territori. Unes mancances que mostren l'errònia orientació de les inversions públiques i privades de les darreres dècades, així com l'obsolescència del sistema politicoadministratiu nascut als anys setanta del segle passat.

És evident que valorem positivament el canvi que ha suposat l'entrada de l'anomenat govern del Botànic a la Generalitat Valenciana, amb el seu esforç per millorar l'estat de benestar i la seua preocupació per incidir amb esperit *federalitzant* en la política espanyola, concretada en una aposta per una mena d'«Espanya polifònica» i en la permanent denúncia d'un maltractament en matèria de finançament i infraestructures (tot i que no mai és tradueix en una demanda ferma d'una societat civil organitzada). Som ben conscients del punt de partida dels valencians. Ni les xarxes socials, ni la llengua, ni la cultura, ni les nostres bases socioeconòmiques ens permeten traure pit davant la resta de comunitats autònomes i menys encara davant la resta de regions europees; i, per això ens preocupa que des de la Transició ençà haja proliferat un revisionisme carrincló i el desenvolupament de terceres i quartes vies que només ens duen a la subalternitat, la invisibilitat i la irrellevància regional. Per aquest

camí, no mai tindrem la capacitat d'acabar amb el menyspreu (polític, cultural, lingüístic, inversor i financer) de l'Estat, ni de superar els efectes de la dimissió de la major part de les elits econòmiques i socials del País.

Necessitem amb candeletes bastir els fonaments d'un País on, més enllà de tòpics, puguem mirar l'esdevenidor amb un mínim optimisme. Tot això demana plantejar canvis quantitatius i qualitatius en l'acció de govern, començant per una societat civil organitzada, per un enfortiment de la llengua i de les xarxes culturals, per una aposta decidida per l'espai comunicatiu valencià i en valencià i per unes estretes relacions culturals, comunicatives i econòmiques amb la resta dels Països Catalans, si més no, la nostra nació cultural (més enllà del lent projecte del corredor Mediterrani i de la plataforma Bon dia TV). Trencar l'isolament valencià i enfortir les relacions i la mirada cap a nosaltres de la resta del nostre àmbit nacional ens és vital. Dissortadament, a hores d'ara, aquesta voluntat política està absent tant en els partits valencians com els de les Illes i el Principat, la qual cosa ens du, a tots tres plegats, a menystenir qualsevol projecte de futur sòlid, potent i eficaç.

En tot cas, tot el que acabem de dir és allò que ens manté en la voluntat de «fer País», de posar-nos com a valencians davant l'espill de la nostra història i de la nostra realitat per esbossar algunes coses que hauríem de fer de cara el futur. Contra la ignomínia d'una vida de subaltern viscuda amb l'orgull de majordom i en favor de la dignitat de les persones lliures en un País de futur. Un País que ha d'acollir la llengua, la cultura, el medi i el paisatge, però també el benestar material, cultural i democràtic viu i participatiu, la igualtat d'oportunitats, la no-discriminació de gèneres, la cultura de la pau i l'acollida d'immigrants, refugiats i exiliats, etc. Un País convençut que només des de les societats locals activament articulades es poden atendre adequadament els problemes propis i tindre una veu respectada al món.

És per això que l'objectiu d'aquest text va més enllà d'un assaig amb les seues conclusions, i també fem unes propostes de futur a partir de les premisses estudiades. La segmentació del coneixement i dels estudis per especialitats i subespecialitats, afegida a les dificultats, especialment al País, de fer arribar aquestes opinions fonamentades a la població en general, ens ha exigut eixamplar el camp de treball a la recollida i l'anàlisi crítica d'idees, estudis, converses i reflexions que han marcat i continuen determinant el marc de discussió sobre el passat, el present i el futur del

nostre País. D'aquesta manera, el llibre també acompleix una funció divulgadora, el millor sentit de la paraula, en sistematitzar i entreteixir els aspectes històrics, econòmics, culturals i polítics del País i facilitar una visió de conjunt de la qual som orfes. Tot un corpus cultural i intel·lectual que germinà o s'avivà esponerós a recer, ara fa 60 anys, de *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster.

El text del llibre s'estructura en quatre capítols. La primera part és una lectura crítica de la llarga discussió sobre la qüestió nacional, la qual es complementa amb una visió del fet nacional a l'Estat espanyol i al nostre País. A la segona part hem volgut fer una curta aproximació a la història de País i hem intentat posar en relleu aquells aspectes que aporten motius explicatius sobre l'actual realitat socioeconòmica i que en alguna mesura condicionen, per a bé o per a mal, les expectatives de futur dels valencians. La tercera part fa un recorregut sobre els aspectes més rellevants de l'actual estructura social, cultural política i econòmica del País, cada un dels aspectes de la qual va precedida d'una introducció explicativa dels fets contemporanis que han determinat els seus trets característics. A la darrera part hem volgut arriscar una proposta de fer país fugint tant d'un llistat d'accions detallades com d'una abstracta declaració genèrica. Com el lector podrà comprendre, en aquells aspectes més propers a les especialitats dels autors el text té un to, uns detalls estadístics i unes aportacions personals més crítiques mentre que, en aspectes de caràcter cultural, artístic i patrimonial, ens hem cenyit a donar notícia i testimoni del que calia com a mostra de la riquesa i diversitat del País.

Finalment, aquest llibre és un reconeixement del paper lúcid, engrescador i vivificant de la societat valenciana de Joan Fuster. Sense la seua mirada culta, crítica i compromesa no mai s'haguera produït l'esclat de reflexions i aportacions, en camps del saber i de la creació tan diversos, com les que es poden consultar a la bibliografia.

Volem deixar clar que de còpies, préstecs i idees reinterpretades n'està ben servit el nostre text. Sense aquest ample grup de persones que han dedicat un esforç ingent, intel·ligent i abnegat en els darrers 60 anys per a aproximar-nos al coneixement del territori, la cultura i la societat del País Valencià, i així combatre la *permanent somnolència digestiva* dels valencians, aquest *Notícia del País Valencià* no mai haguera existit, haguera estat impossible.

El llibre, que pren el títol (perdoneu l'arrogància) del famós text de Vicens Vives *Notícia de Catalunya* (inicialment *Nosaltres el catalans*), i que Fuster adaptà al seu famós assaig, en gran part és una mena de lectura crítica i apassionada de les aportacions d'aquests estudiosos, activistes socials i artistes motivats per les incitacions intel·lectuals i cí-viques de Joan Fuster, del qual, el 2022, commemorem el centenari del seu naixement.

IDENTITAT, NACIÓ I PAÍS VALENCIÀ

La identitat, la nació, el nacionalisme és un tema complex i de significats múltiples i polièdrics. Cal començar per fer una distinció entre nació i estat, uns conceptes que els estats uniformistes utilitzen com a sinònims.

Un estat és bàsicament una estructura política, la plena sobirania de la qual està reconeguda pel dret internacional, formada per un poder polític, unes lleis i un exèrcit, que actua sobre un territori definit per fronteres i una població considerada ciutadans de l'estat. Un estat pot estar format per una nació, tot i que és més comú trobar-ne de plurinacionals. Les nacions que viuen al si d'un estat tenen, o cerquen, diversos graus de dependència respecte de l'estat. El cas més comú és els estats federals.

La nació, etimològicament, respon a l'origen de les persones (nàixer). Històricament la nació no s'identificava amb un territori de fronteres excloents, sinó que era el lloc d'un poble amb unes perifèries permeables i difuses, que, a més, no estava exempta d'albergar altres pobles al seu si. Segons l'IEC: «Nació és la comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en el camp cultural, jurídic, lingüístic o altre».

Només quan un poble o una cultura assoleix una important homogeneïtzació cultural i lingüística, fins al punt que s'arriba a autoidentificar amb aquesta cultura, es pot parlar de nació. Amb l'aparició històrica dels nacionalismes, la definició de la nació inclourà la delimitació territorial, i la definirà com un grup humà amb una cultura, una història i un territori comuns que comparteix una identitat col·lectiva diferenciada amb voluntat d'autogovern.